

Toplumsal Cinsiyet, Şiddet ve Çatışma Dönüşümü ¹

Cilja Harders²

Bu metnin çevirisi Friedrich-Ebert-Stiftung (FES) Derneği Türkiye Temsilciliği'nin katkıları ile yapılmıştır.

DEMOS Araştırma Merkezi tarafından yürütülen www.kadinlarinbarismucadelesi.com kütüphane çalışması için çevrilmiştir.

Bu yazıda yer alan görüşler tamamıyla yazara aittir; FES Derneği Türkiye Temsilciliği'nin görüşlerini temsil etmez.

Çeviri: Özlem Barın

¹ Bu çalışma, çatışma çözümü ve barış alanlarında çalışan Berlin Merkezli Berghof Foundation düşünce kuruluşu tarafından 2011'de "*Gender, Relations, Violence and Conflict Transformation*" adıyla el kitabı olarak yayınlanmıştır. Bu bölüm, el kitabının üç bölümden oluşan çevirisinin ilk bölümünü oluşturmaktadır.

² Freie Üniversitesi'nde profesör olan Cilja Harders, çatışma ve barış süreçlerinin toplumsal cinsiyet açısından incelenmesine dair çalışmalar yürütmektedir.

- 1. Giriş**
- 2. Temel Kavramlar**
 - 2.1 Çatışma, Şiddet, Savaş ve Barış – Toplumsal Cinsiyetlendirilmiş bir Bakış
 - 2.2 Toplumsal Cinsiyet İlişkileri
- 3. Toplumsal Cinsiyet İlişkileri ve Şiddet**
 - 3.1 Toplumsal Cinsiyetlendirilmiş Şiddet Algıları
 - 3.2 Erkeklikler ve Şiddet
 - 3.3 Kadınlıklar ve Şiddet
- 4. Toplumsal Cinsiyet İlişkileri ve Çatışma Dönüşümü: Teori ve Pratiği İlişkilendirmek**
 - 4.1 Özdüşünümsellik
 - 4.2 Envanter Çıkarmak: İzleme, Erken Uyarı ve Önleme
 - 4.3 Şiddetin Sürekliliğinin Tamamını Ele Almak
 - 4.4 Erkeklerle Koalisyon Kurmak
 - 4.5 Savaş-Sonrası Geriye Düşme ile Uğraşmak
- 5. İkilemler ve Perspektifler**
- 6. Kaynaklar**

1. Giriş

Savaş ve barışın cinsiyetçi boyutlarını anlamak neden önemlidir? Sebebi basit ve bir o kadar da derin: Kadınları sürece dahil etmeden ve toplumsal cinsiyet ilişkilerini göz önünde bulundurmadan formel bir barış yapmak mümkün olsa da şiddetli çatışmayı toplumsal cinsiyetlendirilmiş mercekler kullanmadan *dönüştürmek* mümkün değildir. Bu yüzden, toplumsal cinsiyeti, analize temel bir kategori olarak dahil etmenin ampirik, teorik ve normatif sebepleri olduğunu savunacağım³.

İlk olarak, ampirik düzeyden bakıldığında, toplumlar şiddetin farklı türlerine erişimi ve bunların kullanımını toplumsal cinsiyete dayalı bir şekilde düzenler. Örneğin, kadınlar orduya belli düzeylerde katılırlar da dünyadaki silahlı güçler hala erkek çoğunlukludur. Devlet başkanları, diplomatlar, dış ilişkiler ve savunma bakanları ve dünyanın en zengin kişileri ağırlıklı olarak hala erkekler. Kadınlar bu resme çoğunlukla bir istisna olarak veya şiddet mağdurları olarak giriyor. Bu rol dağılımını verili kabul etmek ve araştırmayı tek bir alanla sınırlamak, dünya nüfusunun yarısının deneyim ve eylemlerini görmezden gelmek olurdu.

İkinci olarak, daha kavramsal bir düzeyde, savaş ve barış belirli şekillerde hem erkekleri hem de kadınları içeriyorsa bu özgül içerme ve dışarıda bırakma mekanizmalarını uygun şekilde ele alabilmek için devlet, barış, savaş, güvenlik ve demokrasi konusunda teorik anlayışımızı genişletmek zorundayız. Bu ise iktidar ilişkilerinin, devletlerin cinsiyetçi pratiklerinin ve erkeklik ve kadınlıkların inşasının, hem maddi hem de sembolik veya söylemsel düzeylerini içerir. Bunları göz önünde bulundurmadığımız takdirde, şiddetli çatışmanın kökensel nedenleri ve bunların sosyal ve politik bağlamları ne anlaşılabilir ne de dönüştürücü bir şekilde ele alınabilir.

³Sarah Clasen, Ruth Streicher, Beatrix Austin ve Martina Fisher'e bu çalışmanın taslakları üzerine değerli yorumları ve tartışmalar için teşekkür ederim.

Üçüncü olarak, normatif bir perspektiften bakıldığında, kadınların yerel ve uluslararası savaş ve barış kurumlarına –parlamentolar, hükümetler, dış ilişkiler ve savunma bakanlıkları, ordular, barış misyonları veya BM kurumları gibi- katılımının ve buralarda temsilinin sağlanmamasının ciddi bir demokratik eksiklik oluşturduğu görülür (Harder, 2005). Sonuç olarak, demokratik toplumsal cinsiyet politikaları ve kalıcı bir barış ve kalkınma oluşturmaya dönük politikaların içerdiği potansiyeller araştırılmadan bırakılmış olur. İlâveten, hiçbir demokratik devlet, bir toplumda bazı gruplara karşı, -örneğin kadınlara ve çocuklara karşı ev içi şiddet ya da kırılgan azınlıklara karşı kamusal şiddet ve diğer insan hakları ihlalleri gibi- yüksek düzeylerde bireysel veya kolektif şiddeti kabul edemez.

Bu ampirik, teorik ve normatif argümanlar, geniş bir literatürde, yine sırasıyla ampirik, kavramsal ve normatif yönelimli çalışmalar içerisinde daha detaylı bir şekilde analiz edilmiştir. İlk grup çalışmalar, “Kadınlar nerede? Erkekler nerede? Neden böyle?” sorularını sorarak “kör noktalar” üzerinde yoğunlaşmaktadır. Araştırmacılar daha çok verili çalışma alanlarının, ki bu alanlar ister barış misyonları, ordu, STK çalışmaları, insani yardım müdahaleleri olsun ister çatışma ve kalkınma alanları olsun, “cinsiyetlendirilmesi” ile ilgilenmektedir (Enloe 1990; Rehn/Sirleaf 2002; Eifler/Seifert 2009). İkinci grup çalışmalar, “ulusal güvenlik”, “uluslararası politika” ve “savaş” tanımlarının örtük cinsiyetçi boyutlarını ön plana çıkararak siyaset biliminin kavramsal ana akım konularını ele almaktadır. Bu çalışmalar, örneğin, ulus devlet, ordu ve vatandaşlığın cinsiyetçi kavramsallaştırmaları arasındaki ilişkilere ışık tutmuşlardır. (Yuval-Davis 2003; Ruppert 1998). Üçüncü grup normatif çalışmalar ise teorik ve pratik olarak barış ile ilgilenen çalışmalardır. Bunlar sıklıkla geçmiş veya mevcut kadın ve barış hareketleriyle ilişkilenen ve daha barışçıl ve adil bir dünya vizyonu geliştirmeye dönük çalışmalardır. Bu çalışmaların birçoğu adaletsiz patriyarkal toplumsal cinsiyet ilişkilerini, şiddetin kökensel nedeni olarak ele almaktadır (Reardon 1985; Holland 2006; Peterson/Runyan 1993).

Bu çalışma, akademik tartışmanın geldiği son durumu özetleyerek ve bu tartışmaları toplumsal cinsiyete duyarlı pratiklerin zorluklarıyla ilişkilendirerek toplumsal cinsiyet ilişkilerinin çatışma dönüşümüyle bağlantısını tartışıyor. Özel ve kamusal, kolektif ve bireysel, fiziksel ve yapısal ya da sembolik şiddeti birbirine bağlayan cinsiyetçi bir “şiddetin sürekliliği”nin, savaş ve barışın uç noktalarını imlediği varsayımına dayanıyor (Cockburn 2004). Bu yaklaşım, bir yandan devlet kurumları, toplumsal cinsiyet kimliği inşası ve şiddet gibi yapıların karşılıklı bağlantısına, diğer bir yandan da 2. bölümde tartıştığım gibi bireysel faillığe vurgu yapıyor. 2. bölümde ayrıca, kullanılan temel kavramları tartışıyorum ve özellikle iki soru dizisini ele alıyorum: Çatışma, şiddet, savaş ve barış birbirleriyle nasıl ilişkilidir ve ne şekilde cinsiyetçidirler; toplumsal cinsiyet ve toplumsal cinsiyet ilişkileri nasıl anlaşılabilir, nasıl şekilleniyor ve kalıcılışıyor? 3. bölüm toplumsal cinsiyet ve şiddet ilişkisini, özellikle erkeklikler, kadınlıklar ve şiddet arasındaki ilişkiyi araştırıyor. Şu soruyu soruyor: Toplumsal cinsiyet ilişkileri ve şiddet nasıl ilişkilendirilir? Belirli cinsiyetçi rol algıları ve kimlikler, verili bir toplumda çatışmaların ele alınmasını nasıl etkiler? Toplumsal cinsiyet ilişkileri çatışma içinde değişir mi ve çatışma toplumsal cinsiyet ilişkilerine göre değişir mi? Daha genel olarak bu yaklaşım, bir soru sorma yöntemi ortaya koyar: Toplumsal cinsiyetlendirilmiş merceklerle baktığımız zaman ne görürüz (Enloe 2004) ki bu mercek daha sonra zaman-bağlam bağımlı başka örneklere uygulanabilsin. 4. bölüm, çatışmaların toplumsal cinsiyet eşitliğine duyarlı şekillerde nasıl dönüştürülebileceğini sorarak bu perspektifin çatışma dönüşümü pratiklerine nasıl uygulanabileceğine dair bazı öneriler getiriyor. Son olarak, sonuç bölümü cinsiyetlendirilmiş çatışma dönüşümü çalışması yapmanın bazı açmazlarını tartışıyor.

2. Temel Kavramlar

İnsanlar, kendilerini kırılğan kılan ve onlara başkalarını ihlal etme gücü veren bağlara ve ilişkilere bağımlıdır. Bu özsel insani kırılğanlık, ancak belirli koşullar altında mağduriyete ve şiddete yol açar. Toplumlar buna yönelik önlemler alır: Kolektif ve bireysel şiddeti kurumsal iktidar ilişkileri içinde kurumsallaştırır,

düzenler, sivilleştirir ya da serbest bırakırlar. “Meşru” ve “gayri meşru” şiddet tanımı yapar ve şiddetin kullanımına veya önlenmesine yönelik formal ya da enformel kuralları uygulamak üzere kurumlar yaratırlar. Bu süreçler, kültürel ve tarihsel olarak çeşitlidir. Şiddetin cinsiyetçi düzeni, devlet, ordu, bürokrasi, eğitim sistemi ve aile gibi kurumlar aracılığıyla kurulur (Sauer 2009; Enloe 1990). Dini inanışlar, dil ve sembolik düzen içinde taşınırlar. Dinamikler ve toplumsal cinsiyet, sınıf, “ırk” ve diğer “kimlikler” doğrultusunda düzenlenirler.

2.1 Çatışma, Şiddet, Savaş ve Barış – Cinsiyetlendirilmiş bir Bakış

Barış ve çatışma araştırmacıları, uluslararası hukuktan (sosyal) psikolojiye kadar uzanan birçok farklı yaklaşım kullanırlar. Şiddetli çatışmaların sebeplerini, gelişimlerini ve karakteristiğini; şiddeti önlemenin yollarını ve şiddetin sebep ve sonuçlarının üstesinden nasıl gelinebileceğini analiz ederler. Barış araştırmaları ayrıyeten barışın önkoşulları, önündeki engeller ve barış pratikleri üzerinde yoğunlaşır (Adolf 2009; Senghaas 1995). Beklendiği üzere, perspektiflerin ve disiplinlerin genişliği alanda kullanılan bir dizi farklı terimde yansımaları bulur: Birkaçından bahsedecek olursak çatışma çözümü, çatışma anlaşması, çatışma yönetimi, çatışmanın önlenmesi, çatışmanın dönüşümü, barış ittifakları, barışı koruma, barış yapma, barışın inşası gibi kavramları sayabiliriz.

Yine de (şiddetli) çatışma ile ilgili alanda, operasyonel ve dönüştürücü perspektifler olmak üzere çatışma çözümü arayışında iki temel perspektif ayırt edebiliriz. Çatışma yönetimi, formal araçlar (erken uyarı, önleyici diplomasi, yaptırımlar, zorlayıcı eylem, vs.) kullanarak devlet ve formal aktörler üzerinde yoğunlaşır. Çatışma dönüşümü ise insani güvenliğin sağlanması ve temel insani ihtiyaçların temin edilmesini üstlenerek ve adalet ve uzlaşmayı destekleyerek kolektif şiddetin temel toplumsal nedenlerini ele almayı amaçlar (Reimann 2004).

Devlet odaklı bir operasyonel yaklaşım olarak çatışma yönetimi düşüncesi, realist veya neo-realist uluslararası ilişkiler teorisiyle yakından bağlantılıdır. Bu teori, zımnî erkek merkezliği (*androcentrism*) ve devlete odaklanması nedeniyle

eleştirilmiştir (Tickner 2001) ki devleti neredeyse klasik erkek rol modelleri doğrultusunda tasvir eder: Devletler (ve erkekler) özerklik arayışı içindedir, hedeflerine ulaşmak için güç kullanırlar ve nihai güç aracı ise şiddet kullanma kapasitesidir. Sonuç olarak, çatışma alanında klasik yaklaşımlar, ağırlıklı olarak ordu veya diğer sert güç kaynaklarına dayanma eğilimindedir.

Temel ihtiyaçlara odaklanan bir strateji olarak çatışma çözümü (bazıları için çatışma dönüşümü) John Burton (1990) tarafından geliştirilmiştir ve yukarıda betimlenen çatışma yönetiminin düştüğü bazı tuzaklardan kaçınır. Temel ihtiyaçlar yaklaşımı, devlet-merkezli olmak yerine halk-merkezlidir. Formel diplomatik araçlarla şiddeti yönetmek yerine şiddetin temel nedenlerini hedef alır. Toplumsal cinsiyet açısından ise maalesef toplumsal cinsiyete ilişkin meselelerin, çatışma dinamikleriyle ve şiddetin artması veya azalmasıyla yakından bağlantılı olduğuna ilişkin derin bir kavrayış üzerinden anlayışa dahil edilmesinden ziyade, uzunca bir süre “kadınları ekle ve karıştır”⁴ yaklaşımını kullanmıştır (Reimann 2004).

Feministler ve toplumsal cinsiyet araştırmacıları, dar kapsamlı savaş (yapma) ve/veya barış (inşa etme) kavramlarını sorgulayarak ve özellikle farklı şiddet türlerinin birbiriyle bağlantısına vurgu yaparak bu ana akım tartışmalara meydan okudular. Toplumsal cinsiyet araştırmacıları, kişisel deneyimin mikro düzeyine odaklanarak ve özel olarak adlandırılan alandan başlayarak, örneğin devletin “kamusal” güvenliğin ve “özel” güvensizliğin üreticisi olarak bir hayli ikircikli olan rolünü tartıştılar: Devletler arasında pekala bir barış durumu olabilir ama bir devlet, vatandaşlarının tümünün güvenliğini sağlayamazsa, örneğin, ev içi şiddetin derecesi veya azınlıklara yönelik şiddetin derecesi çok yüksekse şiddet “özelleşmiş” ve güvenlik, toplumun sadece bazı kesimleri için sağlanmış demektir (Zwingel 2002; Holland 2006).

⁴Bu ironik deyiş ilk olarak eleştirel kalkınma çalışmalarında kullanılmıştır. Toplumsal cinsiyete duyarlı olmayan yaklaşımların, çatışma, şiddet ve benzeri (derin cinsiyetçi) kavramları yeniden düşünmeden kadınları analize dahil ettikleri anlamına gelir.

Dolayısıyla bu yaklaşımın “savaş” ve şiddetin farklı türleri arasındaki ilişkiyi anlamamıza olanak sağlayan sonuçları olacaktır. Bu bakış açısından savaş (veya şiddet), devletler veya örgütlü gruplar arasında süregiden kolektif şiddetle sınırlı değildir. Savaş, daha ziyade, gerilimin tırmanması veya azalmasının toplumsal dinamikleri ile biçimlenen kolektif şiddetin özgül bir türü olarak çerçeveselendirilmelidir (Elwertet al.1999,10). Bu durumda savaş birçok şiddet türünden sadece birini temsil eder. Savaşlar, toplumsal etkileşimin; insanların, gerilimin tırmanması dinamiği içine girdikleri durumun bir ürünüdür. Dahası, toplumlar, bireysel düzeyde şiddetin kullanımına “izin veren” girift maddi ve sembolik yapılar geliştirirler. Şiddet, bireyselliği sahnelemenin bir aracı olarak da kullanılabilir. Tüm bu yapı ve pratikler derinden cinsiyetçidir. Örneğin, birçok toplumda, şiddet kullanma yetisi eril toplumsal cinsiyete atfedilmiştir. Dolayısıyla “erkeklik”, erkekler şiddet kullandığında görünür olur. Aynı zamanda erkekler bu doğrultuda yargılanırlar -ki şiddet kullanmak istemeyen erkekleri tanımlamada birçok alçaltıcı kelime kullanılır. Örneğin, orduda idari görevlerde çalışan erkekler “hanım evlatları” veya “ayakçı ufaklıklar (*suppo weenies*)” olarak adlandırılırlar (Eifler/Seifert 1999; Apelt/Dittmer 2009).

Araştırmacılar arasında şiddetli çatışmanın kökensel sebepleri üzerine genellikle çok az bir uzlaşma vardır; kadınlar ve erkekler tarih boyunca savaşın sebepleri üzerine zengin ve birbirinden farklı düşünceler üretmişlerdir (Daase 2003,176; Sahmet al. 2002; Adolf 2009). Bu tartışmada farklı birkaç eğilim mevcut. İlk olarak, uluslararası ilişkiler teorisinde anlaşıldığı üzere savaş, sistemli bir asimetri ve anarşinin ürünü olarak görülebilir. Bu anlayışa göre devletler ana aktörlerdir ve uluslararası sistemin yapısı savaşın ana nedenidir. İkinci olarak antropolojik yaklaşımlar, savaşın insanın saldırganlık potansiyeli ile açıklayabilirler. Bu yaklaşım sıklıkla biyoloji ve hatta genetiğe dayandırılır. Üçüncü olarak, bazı aktör-yönelimli yaklaşımlar, gücünü garantileme, politik ideolojiler ve ekonomik kazanımlar elde etme veya sosyal adaletsizliğe karşı mücadele etmeye yönelik insani ilginin/çıkarın şiddetli çatışmada temel etken olduğunu ileri sürerler. Dördüncü olarak, (bir devletin içsel yapısı ve ilişkilerinin dış ilişkilerini güçlü bir

şekilde etkilediğini savunan) iç politika argümanı ise zayıf ve demokratik olmayan devletlerin savaşa yol açacaklarını düşünür.

Feminist düşünce, özellikle bu dördüncü perspektife, katılım ve temsiliyet alanında, refah devletinin örgütlenmesinde veya demokrasinin felsefi temellerinde var olan cinsiyetçi yaklaşımların analizlerine dayalı bir hayli etkileyici kavrayış geliştirerek katkıda bulunmuştur (Pateman 1988; Sauer 2009). Mevcut literatür bu argümanları niceliksel veriler ile desteklemektedir. Örneğin, Mary Caprioli (2005) ve Erik Melander (2005), devlet davranışı, toplumsal cinsiyet adaleti ve demokrasi arasındaki ilişkiyi analiz etmişlerdir. Özel ve kamusal alanların, en az iç politika ve uluslararası alanlar kadar derin şekilde bağlantılı olduğu yolundaki feminist iddiayı ve içeride barışçıl toplumsal cinsiyet ilişkilerinin dışarıda devlet davranışları üzerinde olumlu bir etkisi olacağını doğrulamaktadırlar (Clasen/Zwingel 2009).

Dolayısıyla feminist bir perspektif, iç politika ve uluslararası alanı sistematik bir şekilde ilişkilendirir ve adil olmayan toplumsal cinsiyet ilişkilerini savaşın kökensel sebebi olarak ele alır (Tickner1992,128):

“[...] barışın, ekonomik adaletin ve ekolojik sürdürülebilirliğin sağlanması toplumsal tahakküm ve tabiiyet ilişkilerinin aşılmasından ayrı düşünülemez; gerçek bir güvenlik sadece savaşın olmamasını değil aynı zamanda eşitsiz toplumsal cinsiyet ilişkilerinin de dahil olduğu adil olmayan toplumsal ilişkilerin ortadan kaldırılmasını gerektirir.”

Tartışmamız bağlamında şiddet çoğunlukla iki şekilde düşünülmüştür: İlk olarak, doğrudan fiziksel şiddet olarak. Böyle bir şiddetin yokluğu (ve yakın zamanda böyle bir şiddet tehdidinin bulunmayışı) negatif barış olarak adlandırılmıştır. İkinci olarak ise yapısal, sembolik ve kültürel şiddeti içeren daha geniş bir şiddet çeşitliliği vardır (Hagemann-White 2001). Johan Galtung, yapısal şiddetin bir birey veya grubun potansiyel gelişiminin engellendiği, örneğin iktidar ve kaynakların eşitsiz dağılımının söz konusu olduğu durumlarda ortaya çıktığını savunur (Galtung 1972; Confortini 2006). Daha az doğrudan, fiziksel olmayan bu

şiddet biçimlerinin bulunmayışı “olumlu barış” hakkında kapsayıcı yaklaşımlar oluşturulmasının ön koşuludur.

Barış araştırmaları alanında şiddetin (ve barışın) daha geniş veya daha dar şekillerde kavramsallaştırılmasının faydaları ve gerekliliği hakkında, burada ayrıntılı bir şekilde incelenmesi mümkün olmayan, uzun zamandır süregelen ve farklılaşan bir tartışma mevcuttur (Moser/Clark 2001; Senghaas 1995; Brock 1995). Britanyalı barış aktivisti ve sosyolog Cynthia Cockburn, şiddeti, bir “şiddet sürekliliği” olarak düşünmemizi önerir (Cockburn 2004, 43):

“[...] Toplumsal cinsiyet, kişisel olandan uluslararası olana, evden arka sokakta sıralanan tanklara ve gizli bombacının sortisine uzanan geniş bir düzlemde farklı noktalardaki şiddeti birbirine bağlar: barış zamanlarında koca dayacağı ve evlilik içi tecavüz, eve kapatılma, “drahoma” yakmaları, töre cinayetleri ve kadın sünneti; savaşta askeri tecavüz, zapt etme, fuhuş ve cinsel işkence”.

Şiddet sürekliliği fikri bu sürekliliği durdurmak veya dönüştürmek isteyenler açısından bazı kavramsal ve pratik sorunlar ortaya koyar. Nereden başlanmalı? Ele alınması gereken en acil şiddet biçimleri hangileridir? Şiddetin farklı biçimleri ve dereceleri arasındaki eşik nasıl tanımlanmalıdır? Meşru şiddet türleri var mıdır? Eğer varsa, olası hangi şekillerde meşrulaştırılabilir?

Bu soruların burada ayrıntılı bir şekilde tartışılması mümkün olmasa da Clasen’ın “Cinsiyetlendirilmiş Barış Endeksi” kullanılarak hazırlık düzeyinde bazı önerilerde bulunulabilir (Clasen 2006). Cinsiyetlendirilmiş Barış Endeksi bir toplumun barışçıl durumda olmasının derecesini süreç odaklı barış kavramsallaştırmasıyla ölçer. Bu, barışın verili bir durum veya tanımlanmış bir hedef olmadığı, değişime açık olan toplumsal süreçlerle sürekli yaratılması gerektiği anlamına gelir. Clasen, negatif barıştan (savaşın olmaması durumu) barış kültürünün oluşmasına doğru ilerlemeyi temsil eden olumlu barış durumu için üç koşul tanımlar. İlk olarak, kadınların ve erkeklerin güvenli bir şekilde fiziksel varlıklarını devam ettirebilmeleri (*Existenzerhaltung*) barışın asgari koşulunu

oluşturur. Bu, dengeli bir cinsiyet nüfus oranı, ev içi şiddetin düşük düzeyde olması ve yine kamusal şiddetin düşük düzeyde olması ile ölçülebilir. İkinci olarak, iyi bir hayat yaşayabilme olanağının (*Existenzentfaltung* (kendini gerçekleştirme, çev.)) güvence altına alınması. Bu, bir toplumda yaşam beklentileri, okuryazarlık, okula gidebilme, doğurganlık ve kadınların ekonomik ve politik katılımı açısından toplumsal cinsiyet adaletinin derecesi ile ölçülebilir. Üçüncü ve çatışma dönüşümü için en önemlisi ise şudur: Yaşam tarzlarının ve rollerin çoğulcu varoluşu (*Rollenpluralismus*) bir barış kültürüne doğru son temel basamağı oluşturur. Bu, bir toplumda örneğin azınlıklara, özellikle eşcinsellere yönelik ayrımcılığa bakılarak ölçülebilir.

Buraya kadarki tartışmanın ışığında ihtiyacımız olanın, şiddetin kökensel sebeplerine ilişkin çok nedenli ve çok boyutlu, farklı şiddet türleri ve şiddetin tırmanmasının farklı düzeyleri arasındaki toplumsal cinsiyete dayalı bağlantılara duyarlı bir model olduğu görülüyor. Kolektif ve bireysel şiddet, toplumsal cinsiyete dayalı sosyal süreçlerin ve etkileşimlerin bir sonucu olarak görülmelidir. Dolayısıyla, toplumsal cinsiyetlendirilmiş bir toplum ve devlet teorisi, farklı toplumsal, politik ve sembolik şiddet düzenlerini anlamak (ve değiştirmek) için gereklidir.